

МАРКО М. РАДУЛОВИЋ

ПЕВАЊЕ И ВЕРОВАЊЕ

6. песма „Првог канона”, *Четири канона* (1996)

Своју последњу збирку *Четири канона* (1996) Иван В. Лалић је написао непосредно пред објављивање (6. октобар – 20. децембар 1995. године), а „Први канон” за само недељу дана (6–13. октобар). Дана 12. октобра написана је 6. песма, а као и у друге три одговарајуће песме ове збирке, у њеној основи је 6. библијска песма (молитва пророка Јоне у утроби кита, Јона 2. 3–10):

Тај силазак у топлу зиму, у трбух велике рибе,
Три дана и три ноћи у том светлосном мраку
Послушног звера (овде гутач и прогутани
Истој намери служе), подразумева један
Практичан савет: кад треба, вичи; кад треба, завапи,

Без обзира на лошу акустику; онај који те слуша
(Ако те слуша) очистиће сметње на везама.
Захвалним дакле гласом ти му принеси жртву,
Испуни што си заветовао, јер спасење је
У Господа; он живот вади из јаме, то знаш.

Завапи дакле, завапи својски из дубине
Утробе риље и утробе своје, претежно људске;
Јеси ли када слушао крике великих птица
У делти Дунава? Од њих задрхте трске,
Та зелена коса мочварних плићака. Тако завапи.

Јер само тако, можда, још ћеш да угледаш
Свету цркву Његову (како пише у књизи),

Јер она је одредиште молитве твоје, твог крика.
Па да сретни расплет фабуле изнова буде
Заповест риби да те избљује, као Јону,

На обалу да те избљује, на земљу, на нову,
Коју осветљава венац од дванаест звезда на глави
Жене из књиге писане на Патмосу; па лези
На жало, потрбушке, и зари прсте у шљунак,
Да се одмориш мало, пре нове заповести.

*

А ти, коју сам гледао у Студеници
Како те анђели и лавови кротко дворе,
Теби похвалу служим у михољско лето –

Радуј се, заточнице, радуј се, звездо мора,
Радуј се, ти смртна, бесмртно освећена –
Радуј се, нова земљо, коју назирем, смртан.

Оно што 6. песму „Првог канона” донекле издваја од осталих песама *Четири канона* јесте извесна форма (унутрашњег) дијалога/обраћања на којој она почива. Наиме, готово од почетка па све до строфа у којима се прославља Богородица ова је песма обликована у виду својеврсне (поетске) поуке.¹ Већ у првој строфи у благо хумористичком тону истиче се „један практичан савет” *погразумеван* у причи о Јони: „кад треба, вичи”. Тај савет се потом развија све до строфа посвећених Богородици прерастајући тако у одговарајући поглед на свет. Шта нам тај поглед казује и како је повезан са Лалићевом поетиком?

У опасности у којој се нашао, Јона би заиста требало да виче, односно запомаже. Постоји само један проблем: старозаветни пророк се налази у утроби велике рибе, па је могућност да га неко чује готово искључена. Због чега би онда он ипак требало да виче? Одговор на ово питање изграђен је око сугестивног аутоцитата: „Онај који те слуша / (Ако те слуша), очистиће *смейње на везама*” (курзив М. Р.). Чињеница да је реч о аутоцитату упућује на закључак да се синтагма „сметње на везама” не односи само на конкретну Јонину ситуацију већ указује на битан поетички став, односно

¹ Наравно, обраћање и унутрашњи дијалог, као и поетске поуке, присутни су и у осталим песмама *Канона*, али чини се да је ова песма у целини (не рачунајући последње две строфе) посвећена грађењу и преношењу такве поуке.

модел света који се наслућује у Лалићевим песмама. Њоме се, на-
име, изражава неизвесност комуникације између човека и Апсо-
лута/Творца, што је једна од основних егзистенцијалних ситуа-
ција у којој се налази субјект Лалићеве поезије из које проистиче
једна од њених главних тематско/поетичких преокупација: огла-
шавање/сведочење у добу/простору у коме се чини да Творац више
не поставља питања, односно када се, услед „сметњи на везама”
она не чују.

Коме је онда „практичан савет” приче о Јони упућен?

Метафорично схваћена Јонина ситуација подсећа на стање
које су религиозни филозофи означавали као *осми дан стварања*,
односно историјско време из кога је Господ наизглед одсутан. На
тај начин долазимо до једне од најважнијих фигура Лалићеве по-
езије Творца-који-(гласно)-ћути у овој песми представљене у виду
Творца-који-можда-слуша. Човек у историји, заправо, подсећа на
Јону у утроби велике рибе: место на коме се налази доводи у питање
саму могућност комуникације са Апсолутом, из чега се неминов-
но рађа питање: да ли било какво оглашавање (још) има смисла?
Старозаветни пророк је знао да ће га неко чути, иако није смео да
дозволи себи уверење да ће га и избавити, међутим, ономе коме
је „практичан савет” приче о Јони упућен, човеку/песнику у осмом
дану стварања, таква извесност није дата. Њему преостаје да веру-
је. На тај начин само оглашавање садржи у себи и „поверење” да
ће нас неко (ипак) чути. Ово је једна од темељних истина Лали-
ћеве поетике коју је он сажето исказао у одговору на једно питање:
„А што се тиче спаса, или спасења: када бих мислио, или осећао
да га нема – зацело не бих уопште писао песме” (Лалић 1997: 291).

Тако је прича о Јони у 6. песми „Првог канона” послужила Ла-
лићу као основа за конституисање одговора на једно од најдубљих
питања (сопственог) песништва: због чега се оглашавати ако је
мало вероватно да ће нас ико чути, односно када изгледа да нас
нико више ништа и не пита? Каква је природа и који је смисао
таквог оглашавања? Реч је о покушају конституисања одговора на
двадесетовековну варијацију гласовитог Хелдерлиновог питања:
чему њесници у оскудно доба?

Оскудно доба модерности обележено је метафизичким (кому-
никацијским) шумом услед кога се чини да Творац једноставно
ћути, чиме се доводи у питање смисао човековог одговарања као
задобијања сопственог оправдања. Међутим, чак иако Творац
ћути, то не значи да *можда* не слуша. Управо се ова могућност
истиче у шестој песми „Првог канона”. Отуда се Јони у утроби
велике рибе, као и човеку у *осмом дану стварања* отварају две
егзистенцијалне могућности: заћутати или *послајти сигнал кроз*

сїаїїшкѹ смейїни. Реч је о два става која је могуће заузети према животу: један се улива у „побуну која се артикулише у негацију” (Лалић 1997: 270), док други покушава „да свету каже Да”. Када се ови животни ставови пренесу на поетички план, онда они за Лалића не представљају тек избор између једног или другог типа певања, него ултимативни избор између непевања и певања. Дакле, фундаменталну поетичко/егзистенцијалну одлуку.

Пре него што се нашао у утроби кита, Јона је, такође, бирао између две могућности. Он је прво одабрао побуну у виду бекства и одбијања да испуни заповест Господа да пророкује у Ниниви. Боравак у утроби велике рибе, била је његова друга и последња шанса. Како човек у осмом дану стварања понавља Јонин образац? Како изгледа његова побуна/одустајање од задатка, а у чему је сдржана његова (друга) шанса?

У једном интервјуу Лалић је рекао: „Човек је сведок и саучесник онога што Шестов и Берђајев називају ’осми дан стварања’” (Лалић 1997: 290). Дакле, човек открива своје најдубље позвање у чињеници да је сведок и (са)учесник. Отуда се одустајање од повереног му задатка, огледа у одбијању сведочења/оглашавања и у свом екстремном виду саучествовања, што представља одустајање од живота самог. Такво опредељење представљало је за Лалића „искушење предности краћег пута” које је носило своје последице: „[...] Најмаштовитију казну / Данте је измозгао за самоубице, слутећи / Понор њихове увреде: оглушити се о позив / Вечне тишине, што упорно захтева одговор”. Овакво одустајање од комуникације оличено је у лику Џона Беримена у песми „Писмо Џону Беримену на вест о његовој смрти”. Лалић саосећа са америчким песником и његовом судбином, али јој као алтернативу достојну дивљења супротставља храброст „оних што остају спремни / Да и даље дају своје одговоре // И када уста што питају ћуте”, другим речима, онима који попут Јоне „кад треба, вичу”.

Управо у песми о Јони Лалић снажно истиче потребу за оглашавањем, чак и онда када није сигурно да нас ико чује. Тако је Јонина друга шанса, за човека у *осмом дану сїтварања* једина шанса и његов (*гомаћи*) *загаїїак*. Она се, заправо, темељи на поверењу у извесност спасења: „А што се тиче ’шансе’ – па ја све време у Канонима покушавам да певам ту шансу опстанка, коју, међутим, не доживљавам као шансу, него као веру у извесност обећаног спасења” (Лалић 1997: 291). Пророк Јона у утроби велике рибе тако постаје најдубља аутопоетичка слика и симбол којим се истовремено обликује песнички модел света, исказује дубоки (ауто)поетички став и заузима крајње егизстенцијално опредељење: верност сведочењу које није радња која се обавља тек из пијетета већ пред-

ставља крајњи (одрамбени) покрет који је на располагању субјекту у тренуцима највеће опасности: „Јер само тако, можда, још ћеш да угледаш / Свету цркву Његову (како пише у књизи).”

Молићвени крик. Јонино викање са почетка песме прераста у крик чиме се одвија покрет који води ка све већој егзистенцијалној озбиљности, да би се напослетку крик идентификовао са молитвом: „Јер она је одредиште молитве твоје, твог крика.” Дакле, оно што се на почетку означавало као викање, претворило се у крик као радњу која једина преостаје у тренуцима највеће угрожености, да би се на концу препознало као молитва чиме се, заправо, сугерише насушно значење и егзистенцијални значај који молитвено оглашавање има у човековом животу. Наиме, у осмом дану стварања, молитва је крик који покушава да успостави комуникацију са нечим што превазилази и ту молитву и саму историју. Тако су викање, крик и молитва у овој песми синонимни појмови који нам откривају темељну истину Лалићевог поетског света: „ван речи нема искупљења”. Говорити/певати/молити се то су начини на које човек учествује у историји. Управо зато Јонина ситуација, односно песничко тумачење Јониног удеса у овој песми поприма дубоко аутопоетичке и егзистенцијалне тонове. Реч је о оправдању (сопственог) певања, које је, заправо, оправдање (сопственог) живота.

Молитва је овде напослетку блиска песми. Управо у оном слоју у коме и једна и друга покушавају да успоставе комуникацију са апсолутом који их превазилази, како је њихову блискост одредио сам Лалић. Тако се певање, баш као и молитва, показује као трагање за спасењем. И у једном и у другом случају реч је, заправо, о говору који се јавља као *оно можда сјасоносно* на позадини саме суштине страшног са којом су суочени и Јона и човек у осмом дану стварања, а што је означено као „ужас (који – М. Р.) прети из ћутања Бога”. Стога се говор открива као најаутентичнија људска радња и човекова (једина) шанса за спасење. Аутоиронијски исказан „практичан савет” са почетка песме показује се тако као једна од најузвишенијих ствари коју човек може да чини. Реч је, заправо, о тренутку у коме се Лалићева поетика приближава религиозном доживљају света, односно моменат у коме певање и егзистенција постају једно. У егзистенцијално најтежим ситуацијама – утроби звери, изби, у сусрету са ћутањем Бога – говор је, заправо, „опстанак у нади”.

„*Када ѿреба, ѿевај*”. Тако оно што се испрва јавља као „практичан савет”, заправо, прераста у важан исказ/сведочанство у коме се спајају аутопоетичка уверења са егзистенцијалним ставом. Када се томе придружи доминантни тон поуке/обраћања самом себи/

читаоцу, 6. песму „Првог канона” можемо посматрати и као програмску. На тај начин, дијалогом између сопствене (песничке) прошлости и песме канона, односно библијске епизоде отворила се могућност за илустративно формулисање неких од најдубљих (ауто) поетичких и егзистенцијалних уверења Лалићевог песништва исказаних полустихом „Кад треба, вичи.” Песник је, дакле, своја дубока и сложена поетичка уверења аутоиронијски свео на „практичан савет”. Не због тога што је тиме желео да постигне хуморни ефекат већ као сугестију да није реч тек о поетичким већ и о најдубљим егзистенцијалним уверењима која се могу примењивати и на практичном плану.

ИЗВОРИ

Лалић 1997: Иван В. Лалић, *О делима љубави или Византија (Чин; Круї; О делима љубави или Византија; Сметње на везама)*, Дела Ивана В. Лалића, том II, приредио Александар Јовановић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Лалић 1997: Иван В. Лалић, *Сћрасна мера (Сћрасна мера; Писмо; Четири канона)*, редакција и приређивање Александар Јовановић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Лалић 1997: Иван В. Лалић, *О ѿезији (Кријтика и дело. О ѿезији дванаест ѿесника. Осћали есеји и разговори)*, Дела Ивана В. Лалића, том IV, редакција и приређивање Александар Јовановић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Др Марко М. Радуловић
научни сарадник
Институт за књижевност и уметност у Београду
markorad984@gmail.com